

Anmeldelser

Jørgen Goul Andersen, *Et ganske levende demokrati*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 332 s., kr. 298,00; Jørn Loftager, *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 263 s., kr. 248,00.

To gode bøger, der bliver endnu bedre af at blive læst sammen eller op imod hinanden. Mens Loftager leverer det praktiske bevis for den centrale placering, disciplinen politisk teori burde have inden for politologien, serverer Goul Andersen nye eksempler på den kritiske og empiriske politiske sociologis mytepunkterende styrker. Det er en svaghed, at de to forfattere ikke forholder sig meget til hinanden eller hinandens teoriretninger, men begge bøger er så klare og velskrevne, at læseren selv kan klare det.

Jørn Loftager tager udgangspunkt i Habermas' berømte bog *Borgerlig offentlighed* (da. 1975) og af den tolkning, som bl.a. Erik Oddvar Eriksen har givet af den deliberative demokratiteori. Og han understreger alvoren i dette perspektiv ved at starte flere kapitler med at tage fat på både den oprindelige teori, Habermas' egen revision af teorien og den senere debat. Habermas udleder og begrunder sit demokratibegreb ud fra en berømt historisk analyse af den europæiske politiske historie. Den oprindelige forfaldshistorie fra en næsten guldalderagtig borgerlig diskussionskultur til en politisk kultur domineret af marked og socialstat, hvor alt drejer sig om interessebefængt fordelingsspil, er blevet udsat for både historisk og teoretisk kritik. Den oprindelige politiske kultur omfattede ikke alle borgere, og den offentlighed, der blev skabt, var domineret af det omliggende samfunds repressive og feudale magtrelationer. Loftager skærper kritikken ved at vende forfaldshistorien om til en fremskridts- eller tilblivelseshistorie. Velfærdsstaten må i modsætning til Habermas' oprindelige kritiske forståelse ses som et foreløbigt højdepunkt i udviklingen af de institutioner og den dannelse i bred forstand, der er forudsætningen for at indfri de muligheder, som Habermas teoretisk forjætter i sin analyse.

Det kunne lyde som en genindspilning af et forlængst gennemført opgør med Habermas og en lovprisning af den bedste af alle verdener (det sejrriige liberale demokratiske velfærdssamfund). Men der er tale om en original genopførelse, som i sin intention tager højde for kritikken af Habermas oprindelige udspil, hans egne supplerende kritikker og fastholder teoriens centrale elementer. De bruges til at rejse afgørende politiske og demokratiteoretiske spørgsmål om det danske demokrati, som netop som følge af det fastholdte teoretiske fundament leverer vigtige pointer og kritiske indsigter. "Den deliberative demokratiforestilling står og falder med, at det i kraft af et offentligt ræsonnement med principiel mulig deltagelse af alle borgere er muligt at nå frem til mere rationelle politiske afgørelser og beslutninger, end det ellers ville have været muligt" (p. 41) hedder det i en version af det deliberative politiske systems tro på styrken i det bedre argument. Loftager sætter

sig for at vise, at forestillingen står oprejst og er brugbar, og som hos Habermas er også Loftagers bog en både normativ, deskriptiv og teoretiserende – og provokerende sag.

Fokus på det bedre argument fører til fokus på borgerens grundlag for at deltage i den demokratiske deliberationsproces, hvor netop argumentet og ikke stemmewægten tæller, og hvor Loftager med konsekvens må støtte statsminister Fogh Rasmussen i hans kritik af "rundkredspædagogikkens" ofring af borgerens viden og dannelse til fordel for individets personlige kompetencer. Som hos Habermas er der også en portion livgivende akademisk arrogance med i spillet, når den herskende, robuste økonomiske (*economic man, rational choice*) forståelse af demokratiet som det bedst egnede system til at interesserne kan aggregeres og goderne fordeles under mindst muligt konflikt, og den deliberative forståelses tilsyneladende spinkle og sårbare diskursetiske fundament fremstilles som ligeværdige. Herefter skubbes den herskende forståelse med dens vægt på lige ret, flertalsafgørelser og behovsmaksimering og effektivitet til side for ikke at forstyrre fremstillingen af det væsentlige og dukker kun op indirekte som mål for kritiske bemærkninger eksempelvis om, at ligheden i stemmer udgør en udfordring for den deliberative demokratiopfattelse, netop fordi ikke alle argumenter er lige gode.

Bogens to første kapitler redegør for forfaldshistorien, opgøret med den og udviklingen af den deliberative teori og de dilemmaer og problemer, denne teori render ind i set i forhold til normale demokratiteoretiske diskussioner. Indimellem er disse indsigter provokerende, som når der tales om det "provisoriske i det bedste arguments herredømme", der udmønter sig i en skarp adskillelse mellem den ræsonnerende offentlighed og den repræsentative politiske ledelse og magt. Magten er udsat for og forpligtet til at forholde sig til de bedste argumenter, men er ikke forpligtet på at rette sig efter dem, fordi den selv er endelig instans i vurderingen af fællesskabets bedste. Her bliver det tydeligt, at andre politologiske debatter trænger sig på i form af spørgsmål, der tages op og besvares. Eksplicit fremhæves en schumpetersk teori om institutioner til at kontrollere den politiske elite og om elitens nødvendighed for systemets udvikling og legitimitet. Inden for indledningens rammer nås meget, dels centrale demokratiteoretiske problemer, dels flere konkrete teoriretningers løsningsforsøg, den kommunitaristiske og den republikanske tradition, og dels foreslås en læsning af de konstant fremdragne demokratiske problemer og dilemmaer gennem durkheimiske briller. Det er oplysende, inspirerende og irriterende. Med flere udvidende noter og afsnit, også til den løbende diskussion af Habermas, i 2. udgaven til uddybning af nogle af de hastigt skitserede problemløsninger og uargumenterede undvigelse (hvorfor udelades diskussion af den spændende nye variant af republikanismen?) vil det blive endnu mere borgerdydsudviklende.

Bogens opbygning består af cases som skal begrunde Loftagers kritik af den habermaske forfaldstese og støtte hans egen udviklingstese. Den første er en gennemgang af det danske repræsentative demokratis og offentlighedens udvikling fra enevælden til velfærdsstaten. Loftagers habermasinspiration er så stor, at han i mine øjne tenderer til at lave den samme type historieskrivning, baseret på sekundærkilder, som Habermas er blevet hudflettet for. Men han driver sin pointe

igennem i konstant polemik mod Habermas' forfaldshistorie og med samtidig fastholdelse af de forfaldstendenser, som vurderes som stadig aktive. Historien om vilkårene for den politiske offentlighed er samlet set en succeshistorie, hvor stadig flere samfundsgrupper får befæstet rettigheder og reelle muligheder for deltagelse. Velfærdsstaten ses i modsætning til hos Habermas som den endelige stadfæster af denne udvikling, men som det karakteristisk hedder, kan der samtidig "iagttages udviklingstræk, som gør det relevant at sætte fokus på den måde, hvorpå den demokratiske arv forvaltes i nutiden" (p. 83). De følgende cases om velfærdsstatens lige medborgerskab og dets langsomme erosion gennem aktiveringspolitikkerne, om uddannelsespolitikken og dannelsesidealernes forvandling til individuelle kompetenceprofiler, om de korporativistiske interesserepresentationers mulige udvikling til lukkede løsere netværk, om mediernes mangfoldighed (historisk set) og deres tendentielle konformitet og om tendenserne til at lukke offentligheden ude af lovgivningsprocesserne ved at gennemføre større reformarbejder inden for finanslovsforløbet, er hver for sig spændende. Nogle er baseret på nye undersøgelser af folketingsmænds demokratiidealer, af reformpædagogikkens dominans (i al fald i bladet *Folkeskolen*) og finanslovsarbejdets tiltagende lukkede reformspil, men det, der gør disse cases særlig interessante, er det skarpe lys, som Loftagers deliberative perspektiv kaster på dem. Hver af disse forholdsvis korte cases kan kritiseres i mange detaljer – efter min opfattelse også alvorligt – men hver gang rejser de udvalgte elementer, den særlige tilgang fremprovokerer, interessante og vigtige demokratiteoretiske og demokratipolitiske problemer. Dette er bogens helt centrale styrke: inspiration til omtanke og nytænkning.

Det afsluttende kapitel hedder "Alligevel forfald?" og er i sig selv en fin opsummering af bogen og en skarp kritik af de tendenser i folkestyret, som er blevet fremanalyseret gennem bogens kritiske diskussion og afvisning af netop forfaldstendenser. Der er grund til at citere omhyggeligt fra denne bog om deliberationens succeshistorie, der overbevisende har vist den habermaske forfaldshistories svagheder:

"Skåret ind til benet er det afgørende problem for det danske demokrati, at stærke og til dels anonyme kræfter trækker i retning af, at politiske beslutninger er noget, der skal sælges, snarere end noget, der offentligt skal begrundes. Taktiske manøvrer og lukkede, teknokratiske netværk truer med at gøre forestillingen om et offentligt ræsonnement som politikens grundlag illusorisk ..." (p. 238).

Loftager føler sig uvist af hvilke grunde foranlediget eller forpligtet til at indlede sin forbilledlige opsummering (ikke repetition, men udvidelse) med fire siders opgør med kritikkerne af Magtudredningen for ikke at have forstået, at udredningens opsummeringsbind, *Magt og demokrati i Danmark*, der er blevet heftigt kritiseret, også er en kritik af det politiske demokratis tilstand og ikke blot en panegyrisk skildring krydret med en serie akademiske forbehold. Loftager godtager udredningens såkaldte dobbeltkonklusion og forstår, at udredningsledelsen ikke ønskede at "sammenveje" de positive og negative elementer i analyserne af demokratiets til-

stand, fordi det kunne tolkes som en autoritativ forudsigelse om udviklingsretningen. Heldigvis vælger han efter dette knæfald for den akademiske borgfred fem linjer længere fremme i habermasiansk og deliberativ demokratisk ånd at prioritere et forsøg på alligevel at "bidrage til at skabe grundlag for bedre informerede og mere kvalificerede og reflekterede politiske valg" (p. 220). Hverken Loftagers egen konklusion som citeret ovenfor eller for eksempel delkonklusionen om tendensen til at skabe lukkede reformpakker i ly af finansloven (p. 216), der jo er eksempel på et af de selvdestruktive træk i det politiske system, som de svenske og norske magtudredninger lægger megen vægt på, gengives i Magtudredningens konklusionsbind.

Goul Andersen er en af Magtudredningens ledere og står bag en lang række undersøgelser af velfærdsstatens politiske sociologi og især dens borgeres velbefindende. Han stiller også spørgsmålet, om tilstanden for demokratiet i Danmark er en forfaldshistorie eller en "tilblivelseshistorie"? Og svaret er meget karakteristisk for ham: "Det er nok mest det sidste, men svaret afhænger af, hvad man vælger som sammenligningsgrundlag: Demokratiske idealer, andre lande eller fortiden." Hvor Goul Andersen i relation til de demokratiske idealer nævner, at kun 20 pct. er "meget" politisk interesserede, fremhæver Loftager, at 18 pct. er funktionelle analfabeter. Når Loftager fremhæver den omsiggribende uvidenhed om faktuelle forhold som et ødelæggende vilkår for offentlig, oplyst diskussion og fortsætter i en rasende kritik af reformpædagogikken, fremhæves dette også af Goul Andersen (p. 308), men han tilføjer karakteristisk "Alligevel bør det noteres, at decideret politisk apati er sjælden ..."

Det, der interesserer ham ud fra det valgte medborgerperspektiv, er udviklingen af den politiske og især sociale lighed, som Loftager enten tager for givet i og med velfærdsstaten eller anser for mindre vigtig end udviklingen af borgernes forpligtelse på den deliberative proces. Goul Andersens indledningskapitler er faktisk en parallel til Loftagers med en diskussion af forskellige demokratiteoretiske retninger (herunder den deliberative og den "traditionelle forskning i politisk deltagelse og politisk kultur") og en afklaring af medborgerperspektivet, dvs. processen, hvorunder de formelt lige demokratiske rettigheder omsættes til reelt lige deltagelsesmuligheder og reel ligeværdighed. Forskellen til den deliberative tilgang markerer sig tydeligt i afgrænsningen af den politiske deltagelses og kulturs former: Den offentlige deliberation og forudsætningerne for borgerens rationelle ræsonneren optræder ikke som i indledningens oversigt over deltagelsesformer (læserbrevsskriveri er heller ikke en registreret deltagelsesform, hvorimod en årlig tavs underskrift i en underskriftindsamling gør en til deltager i græsrodsaktioner).

Men også i dette tilfælde må megen kritik tage sig ud som smålig set i lyset af de store fordele det bevidst valgte og konsekvent forfulgte undersøgelsesperspektiv samt den konstante polemik mod andre opfattelser og mod lette, herskende tolkninger af datamaterialet. Der trækkes på tidligere anvendte undersøgelser, medborger-, valg- og værdiundersøgelser, og bogen er nærmest et bind 2 til Goul Andersens *Over-Danmark og under-Danmark?* fra 2003. Hans legendariske beherskelse af store datamængder gør indimellem læseren lidt fortabt, og især i de polemiske tolkninger, hvor forfaldstesens afmonteres, får man let fornemmelsen af, at

han altid ville være i stand til at finde et tal der passede – og passer det ikke, kan der altid trækkes en datatest frem, som gør data tvetydige. Dette bliver mest tydeligt i den permanente komparation med undersøgelingsdata fra andre europæiske lande, hvis værdi aldrig diskuteres, og hvis fortolkning indimellem synes mig lidt instrumental: "Den politiske interesse er høj og stigende, i hvert fald i sammenligning med andre lande".

Måske skyldes denne i bund og grund uretfærdige kritik, at Goul Andersen ikke benytter sine særlige evner til at delagtiggøre læseren i sine datas begrænsning: For eksempel er både de politiske aktiviteter og demokratiske holdninger jo selvangivne data på linje med andre meningsmålinger af befolkningens holdninger, som læseren mange gange har set Goul Andersen udtale sig kritiserende om, jf. den seneste fra *Dagbladet Information* (januar 2005) om tendensen til, at middelklassen siger fra over for bidrag til velfærdsydelser. Et eksempel blandt mange fra bogen er sætningen: "Alligevel er der ingen tvivl om, at den gunstige samfundsøkonomiske udvikling frem mod år 2001 er en hovedårsag til, at danskerne havde svært ved at mene, at politikerne var helt tossede" (p. 270). Men bemærkningen falder, efter læseren er blevet konfronteret med, at 2001-valgundersøgelsen fandt, at der næsten ingen sammenhæng var mellem privat- eller samfundsøkonomiske vurderinger og tillid til politikere: "sammenhængen er akkurat signifikant, men eta-koefficienterne er så lave som henholdsvis 0,08 og 0,09." Goul Andersens bog ville vinde ved en sådan diskussion af datatolkning, ligesom dens bogstavelige vrimmel af data tilsiger at 2. udgaven – ja også den fortjener en hurtig 2. udgave – forsynes med et omfattende indeks.

Resten af bogen er i to dele: først forskellige aspekter (herunder social status, køn og alder og uddannelse) af den politiske deltagelse, valg og partier, foreningslivet, græsrodder og enkeltsager, politisk forbrug og "det lille demokrati", dvs. demokratisk deltagelse i institutioner og på arbejdspladser. Og dernæst den politiske kultur eller *civic culture*: social og politisk tillid, egeninteresser contra samfundssind set igennem de samme sociologiske briller og endelig en karakteristisk både og-konklusion. Det er formodentlig resultatet af forskellige politiske temperamenter snarere end samfundsvidenskabeligt dikterede vurderingsforskelle, om man vil læse Goul Andersens opsummering (for eksempel p. 305) om den manglende folkelige deltagelse omkring de politiske beslutninger, der træffes på Christiansborg, som skræmmende. Læs dem derfor selv.

Som kritiker af især Magtudredningens konklusionsbind er det for at undgå myter nødvendigt at slå fast: Det overordnede indtryk er, at der er solid klippegrund for Goul Andersens passionerede mytepunkttering. Et par eksempler må række: Der har været talt om familiens aftagende betydning. Det lyser ikke just ud af tallene her. Der er nærmest konsensus om, at familien er det helt afgørende i tilværelsen. Målt på den samlede græsrodsdeltagelse kommer Danmark næstlavest blandt de nordeuropæiske lande. Til gengæld hænger græsrodsdeltagelse ikke sammen med dannelsen af social tillid, og forestillinger om, at social tillid skabes i det civile samfund, finder kun ringe støtte i materialet. Nærdemokratisk deltagelse, græsrodsdeltagelse, parti- og valgdeltagelse, sågar ydelse af hjælp til svage, har ingen effekt på skabelsen af social tillid. Vigtigste forklaringsfaktor er uddan-

nelse. Foreningslivet ses ofte som en "skole i demokrati", hvor folk lærer, at politik er vigtigt. Denne antagelse bliver også klart bekræftet i Syd- og Østeuropa, men i Danmark er den fraværende. Borgernes politiske deltagelse falder i stigende grad lokalt og på institutionsniveau, men deres engagement går i vid udstrækning den modsatte vej. Den politiske interesse er i stigende grad rettet mod den store politik på nationalt plan.

Et af kapitlerne i bogen hedder "Et regerligt folk". Der er ikke sat noget spørgsmålstegn efter, og påstanden gentages i afslutningskapitlet sammen med en konstatering af den høje tillid til de politiske institutioner, hvor den følges af en karakteristisk sætning: "Men deltagelsen er og bliver alt andet end imponerende, og der er behov for at styrke deltagelsesmulighederne og den politiske dialog ...". En af bogens mange fortjenester er, at den over 300 sider selv sætter det manglende spørgsmålstegn.

Nils Bredsdorff
Roskilde Universitetsbibliotek

Anette Warring, *Historie, magt og identitet. Grundlovsfejringer gennem 150 år*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 245 s., kr. 248,00.

Historikeren Anette Warring fra RUC har efterhånden gjort erindringspolitik til et vigtigt felt i nyere dansk historieforskning. Denne, hendes seneste bog, handler om erindringspolitik med udgangspunkt i grundlovens indførelse 1849. Bogen beskæftiger sig således ikke med grundlovens indførelse som sådan, men med den måde, dens indførelse er blevet – og stadig bliver – erindret og fortolket på. Bogen søger svar på følgende spørgsmål: Hvordan blev dansk demokrati iscenesat og indholdsbestemt? Hvilken erindrings- og identitetspolitik førte grundlovsfejringernes iscenesættelse? Hvilke erindringsfællesskaber om det danske demokrati blev konstrueret? Og: Hvad var historiebrugens erindrings- og identitetspolitiske funktion?

Anette Warring har valgt at koncentrere sig om grundlovstaler, der har været holdt i København. Bogen er opdelt i seks hovedkapitler. Det første kapitel dækker perioden fra 1849 til grundlovsændringen i 1866; andet kapitel omfatter perioden fra 1866 til 1915; tredje kapitel behandler grundlovsfejringerne i mellemkrigstiden og under besættelsen; fjerde kapitel handler om grundlovsjubilæet i 1948; femte om EF/EU-modstandernes grundlovsmøder; sjette kapitel analyserer grundlovsjubilæet i 1999. I det afsluttende kapitel sammenlignes den norske grundlovstradition kort med den danske.

Anette Warring indleder effektivt bogen med to citater fra henholdsvis statsminister Anders Fogh Rasmussens og tidligere statsminister Poul Nyrup Rasmussens grundlovstaler i 2002. Anders Fogh: "Vi fejrer i år grundlovens 153-års dag. I modsætning til andre lande fik Danmark sin frie forfatning i fred og fordragelighed". Poul Nyrup: "Vi fik vores grundlov på fredelig vis og ikke gennem blodige revolutioner. Netop det siger meget om os danskere. Vores evne til at tale om tingene. Vores evne til at samarbejde" (p. 9). Men som Anette Warring viser, er det

ikke altid, man har erindret grundlovens indførelse på den måde. I de første år havde man den borgerkrig, der fandt sted, da grundloven blev indført, for tæt inde på livet. Det var først efterhånden, det blev muligt at glemme og fortrænge borgerkrigen og fremstille grundlovens indførelse som en fredelig affære.

Dertil var man langt fra nået, da Grundloven havde 5-års jubilæum i 1854. Ørsted-ministeriet ønskede ingen fejring af den grundlov, som det helst ville være fri for, men oppositionen til regeringen brugte festen til at forstærke kravet om fastholdelse af den nye og frie forfatning uden indskrænkninger. Talerne var præget af konfrontation mellem statsmagten og den nye statsbærende danske befolkning. Stridens kerne var selve den grundlov, man fejrede.

Heller ikke i resten af århundredet var der mange grundlovstalere, der huskede grundlovens indførelse i Danmark som Fogh og Nyrup. Fra 1866 til 1901 var grundlovsfesterne og -talerne præget af opgøret mellem højre og venstre. Højre opfattede Estrup som en grundlovsværner, mens Venstre betragtede ham som en, der brutalt brød grundlovens ånd og mening. Forfatningskampen blev en kamp om det nationale.

Når Højre fejrede grundlovsdagen, blev fædrelandskærligheden og danskheden gjort identisk med forsvarsviljen. Venstre var splittet i synet på det nationale. Mens højrefløjten i Venstre (ligesom Højre) knyttede en tæt forbindelse mellem forsvaret og det nationale, knyttede venstrefløjten en ubrydelig forbindelse mellem demokratiet og det nationale. Venstrefløjten talte om demokratisk nationalfølelse og protesterede stærkt mod Højres forsøg på at tage patent på det nationale. Socialdemokratiet fejrede grundlovsdagen ved at fremhæve, at nationalitetsbegrebet oprindeligt havde været tæt forbundet med den demokratiske ide, som nu med arbejderbevægelsen yderligere var blevet knyttet sammen med det sociale. I konfrontationen med Højre kunne de to oppositionspartier til en vis grad mødes i en forståelse af nationen som et politisk fællesskab, der ifølge Venstre var forankret i et kulturelt fællesskab, og som ifølge Socialdemokratiet skulle forankres i et socialt fællesskab.

Det politiske systemskifte i 1901 tog delvist pusten ud af de store grundlovsfejring, der havde hørt forfatningskampen til. I tiden frem til den nye grundlov i 1915 blev grundlovsfesterne præget af, at den gamle alliance mellem Venstre og Socialdemokratiet blev brudt og efter nogle år erstattet af et tæt samarbejde mellem Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre.

Med 1915-forfatningen ophørte demokratiet med at være det grundlæggende og mest omstridte politiske projekt. I stedet blev forestillingen om en særlig konsensusbaseret demokratisk danskhed med historiske rødder i et urgermansk demokrati en grundfigur i den politiske kultur frem til befrielsen i 1945. I mellemkrigstiden skifter Socialdemokratiet klassen ud med folket som grundlovsfesternes hovedtema. Og i samme periode udviklede grundlovstalerne sig gradvist til at handle om den dagsaktuelle politik. Endvidere begyndte flere grundlovstalere at erindre grundlovens indførelse i Danmark som en yderst fredelig affære.

Efter krigen var grundlovsfejringen en tradition i forfald. Selv om Rigsdagen satte alle sejl til for at iscenesætte en storslået 100-års jubilæumsfest i 1949, blev festen på mange måder en fiasko. Det var først efter det danske medlemskab af

EF/EU, at der blev pustet nyt liv i traditionen. Modstandernes erindringspolitik gik i særlig grad ud på at fremstille medlemskabet som en trussel mod den nationale og kulturelle identitet. Det var, fremhæver Anette Warring, mere "medborger-skabets identitetsaspekt end rettighedsspørgsmålet, der var omdrejningspunktet for modstandernes agitation mod den europæiske integration" (p. 165).

Belært af erfaringerne fra 1949 blev jubilæumsfesten i 1999 iscenesat som en "folkelig" fest. Det lykkedes delvist. Demokrati og danskhed var grundlovstalernes altdominerende tema. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen fremhævede, at grundloven "kom på en meget dansk måde og ikke ved blodige revolutioner" (p. 202). Folketingets formand Ivar Hansen sagde: "Grundloven markerer den overgang til demokrati i Danmark, der fandt sted for 150 år siden – uden at det gav anledning til blodsudgydelser eller større konflikter" (p. 201). I 1999 havde de officielle grundlovstalere nu alle en klar erindring om, at demokratiets indførelse i Danmark var en yderst fredelig affære.

Anette Warring viser med al ønskelig tydelighed, at fortolkninger af fortiden kan ændres over tid, fordi de er bundet til nutidige synsvinkler. Warring definerer erindringspolitik som en særlig form for identitetspolitik, hvor fortiden står i centrum i forsøg på at påvirke menneskers forestillingsverden, holdninger, værdier og følelser. Erindringer er et felt, hvor der kan føres magtkampe om, hvad der skal huskes, og hvad der skal glemmes. I grundlovstalerne bruges fortiden i argumentationen for aktuelle politiske synspunkter. Det demonstreres på en interessant og overbevisende måde i *Historie, magt og identitet*.

Ove Korsgaard
Danmarks Pædagogiske Universitet

Palle Svensson, *Folkets røst. Demokrati og folkeafstemninger i Danmark og andre europæiske lande*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 249 s., kr. 248,00.

Folkets røst er skrevet i håbet om at kunne overbevise modstandere af flere folkeafstemninger. Den vil intervenere i den skyttegravskrig og "uforsønlige modsætning", traditionen hævder eksisterer mellem direkte og repræsentativt demokrati. Bogen følger sig eksplicit til rækken af indlæg i debatten om en grundlovsrevision, som med jævne mellemrum bryder frem. Men *Folkets røst* er også en lærebog med deraf følgende grundige gennemgange af historiske forløb og teoriehistoriske udredninger. Dens omhyggelige og omfattende redegørelse for omstændigheder og nuancer i både forløbet og tolkningen af den lille snes folkeafstemninger og de næsten tre snese forslag til folkeafstemninger tilhører den mere traditionelle lærebogsdel af bogen.

En af Svenssons centrale argumentationsfigurer er fremlæggelse af historiske facts for at vise, at de traditionelle holdninger og argumenter er for unuancerede. Påstanden fra modstanderside lyder: Folkeafstemningerne stopper konsekvent vedtagne love. Men det er forkert. I ni ud af 19 tilfælde er Folketingets beslutning

blevet godkendt. I ni andre tilfælde har vælgerne forkastet beslutningen, men Svensson anfører, at det i det fleste tilfælde blot har medført en udskydelse. Det anføres, at "i skrivende stund (foråret 2003) er det alene den fælles mønt, der er blevet stoppet", og at der nok også her er tale om en udskydelse. Men forfatterens engagement i debatten, hvor det er vigtigt at nuancere og gøre folkeafstemningsinstituttet mindre farligt, får ham til at forlade lærebogsskribentens registrerende position og overtage debattørens ved over de to næste sider at gentage den citerede sætning to gange (pp. 101-103). I det konkluderende kapitel får den polemiske og retoriske form frit løb – "Kan det kaldes dårlig lovgivningskvalitet?" (p. 217).

Men umiddelbart synes den eneste dårlige konsekvens af sammenblandingen af genrer – der jo også løfter lærebogsfremstillingens puls – at være, at Svensson har glemt eller ment at kunne udelade et register. Med bogens detailrigdom og factsbaserede argumentation er det et kraftigt skår i dens brugbarhed – det må kunne ændres i et 2. oplag af denne sikre håndbogsklassiker. Men mere positivt er det, at engagementet og polemikken skærper læserens opmærksomhed på vurderinger og fortolkninger og ligefrem opfordrer til tjek af argumenter. Blandt andet forekommer det ved nærmere eftersyn underligt, at Habermas og diskussionen om det deliberative demokrati med for eksempel Loftagers nyligt udkomne bog i Magtudredningen er fraværende i bogens indledende diskussion af "demokratisk teori". Bogen var blevet bedre, hvis Magtudredningens ledelse havde tvunget bidragyderne til at forholde sig til hinanden til fordel for os andre.

Samtidig fremstår gennemgangen af udenlandske erfaringer – især de schweiziske – også som debatindlæg og synes at mangle de kritiske indlæg. Et enkelt eksempel kan vise den samlede problemstilling. I en diskussion af "Deliberative democracy and referendums", bruger John Parkinson analyser af de schweiziske folkeafstemninger om indvandring til at vise, hvor komplicerede og modsætningsfyldte fortolkninger af afstemningerne er, et ja kan reelt politisk være et nej og omvendt, og den politiske debat i valgkampen har kun nogle gange mobiliserende, aktiviserende eller opdragende/udviklende virkninger (*Challenges to Democracy*, PSA Yearbook 2000, Keith Dowding et al. (eds.) Basingstoke, 2001, pp. 131-152).

Efter den indledende, kortfattede gennemgang af demokratisk teori, med vægten lagt på den danske debat mellem Ross og Koch, Sløk og Fonsmark og med en sporadisk polemisk brod mod dem, der skulle understå sig i at være uenige med forfatterens "liberale" og moderate teori om forholdet mellem demokrati og repræsentation, som fastholder, at repræsentation er en værdi i sig selv, men at direkte folkelig indflydelse kan rette op på skævheder i forholdet mellem repræsentanter og vælgere. Den mere almene fremstilling udbygges med en opstilling af danske argumenter for og imod, som virker mere afbalanceret, i og med at Svensson har det formål med kapitlet senere at kunne fremlægge et fælles værdigrundlag for en kombination af elementer af direkte og repræsentativt demokrati. De tre centrale spørgsmål, der undersøges, er legitimitet, effektivitet og stabilitet, og gennemgangen viser, at modstandere og tilhængere af folkeafstemninger "må kunne mødes" i enighed om, at afstemningerne øger legitimiteten, men at de to andre krav sætter grænser for, hvor mange sager der kan lægges ud. Hele bogens ratio-

nale fremlægges i sammenfatningen (pp. 58-60), og resten er blot en slags (vigtige) bilag til Svenssons intervention. Afklarende, afbalancerende, nuancerende og politisk realistiske forslag: Direkte og repræsentativt demokrati er ikke et enten-eller, men et mere-eller-mindre. Deltagerne i debatten taler forbi hinanden og forstår ikke deres egne argumenter og interesser, synes positionen at være. Og bogen er så afgjort bedst, når det svenssonske kølige skolemesteroverblik deler politologisk informeret kritik ud til de politiske skabhalse.

Gennemgangen i de næste fem kapitler af de danske regler og deres politiske historie og af brugen af de forskellige former for folkeafstemninger kombineres med afsnit om valgdeltagelsen og udviklingen i partiernes og vælgernes syn på folkeafstemningsinstitutionen. En særlig opmærksomhed ofres på de mange EU-afstemninger og den særlige placering, de har fået i statsretten og i den politiske bevidsthed. Solid orientering med mange godbidder i form af komplicerende faktorer og nye oplysninger – for eksempel om omfanget af afviste forslag om folkeafstemninger. Men manglen på et register er også voldsom. Det afsluttende afsnit om afstemninger i andre europæiske lande har karakter af leksikonopslag bortset fra afsnittet om Schweiz, som denne anmelder som nævnt er utryk ved efter et ganske enkelt og tilfældigt tjek. Men afsnittet kan fungere som en bibliografisk indgang til spørgsmålet.

De afsluttende 15 sider er et velskrevet og engageret politisk manifest for en opblødning af fronterne i debatten for og i mod og for små pragmatiske reformer (for eksempel en partiel grundlovsrevision) efter den Helweg Petersenske grundlovsændringsmodel og med en folkebegæringsinstitution, hvor et bestemt antal vælgere kan kræve en netop vedtagen lov til afstemning. Det forekommer mig, at i hvert tilfælde det formulerede ønske med bogen om at bløde fronterne op måtte have store chancer for at blive opfyldt – i den udstrækning politisk debat handler om argumenter.

Nils Bredsdorff
Roskilde Universitetsbibliotek

Palle Svensson, *Danskerne, magten og demokratiet*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 70 s., kr. 95,00.

Denne lille surveyundersøgelse af den danske befolknings syn på den politiske magtstruktur og holdning til demokratiets centrale elementer er et fund. Fuld af oplysninger, standpunkter, problemer og provokationer. Sammen med Jens Peter Frølund Thomsens tilsvarende lille oversigt, *Magt og indflydelse*, som også refereres flere gange, er der grundlag for et aktuelt og kvalificeret undervisningsforløb i den politiske sociologis og politiske teoris kernes spørgsmål. Der redegøres for central litteratur inden for hvert af områderne magt og demokrati, og den opmærksomme læser vil finde kritiske kommentarer (lidt for) skjult i den kortfattede tekst. Derimod mangler helt en methodediskussion af surveyfremgangsmådens fordele og problemer, spørgsmålsformuleringernes afgørende betydning og henvis-

ninger til central metodelitteratur herom – bortset fra en næsten manisk gentagelse af, at respondentgrupper med meget få medlemmer (Kristeligt Folkepartis mellem 20 og 30 for eksempel) giver problemer for en alt for håndfast tolkning. Samtidig efterlader dette så et indtryk af, at tolkningen af de andre grupperingers udsagn er enkel.

Undersøgelsens data stammer fra to undersøgelser i henholdsvis 1979 (Værdiundersøgelsen) og 2002 (Lise Tøgebys holdningsdannelsesundersøgelse), i begge tilfælde i form af ganske få ekstraspørgsmål koblet til hovedundersøgelsen, og i begge tilfælde er dataindsamling foretaget af Socialforskningsinstituttet. Først fremlægges analysen af magtopfattelserne. Ud fra en teorigennemgang "destilleres" fem næsten klassiske og meget lidt kontroversielle magtopfattelser, den pluralistiske, den elitistiske, den marxistiske, den demokratiske og den europæiske ("De vigtigste ting bestemmes nu fra Bruxelles"). Der stilles lukkede spørgsmål, og svarmuligheden er helt eller delvis enig henholdsvis uenig. Spørgsmålet til den elitistiske magtopfattelse lyder: "Det er en ganske lille gruppe, der bestemmer det hele. Det er storaktionærer og direktører, højtstående embedsmænd og nogle få politikere" (p. 23). Problemet med den manglende metoderefleksion kan anskueliggøres ved at give udsagnet en lidt anderledes formulering: "Det er en mindre gruppe, der bestemmer de vigtigste forhold til samfundet. Det er ledende embedsmænd og politikere og erhvervslivets top." Det forekommer rimeligt at hævde, at en sådan formulering muligvis ville påvirke undersøgelsen.

Undersøgelsen viser, at de dominerende magtopfattelser i 1979 er blevet styrket, og at fordelingen mellem opfattelserne er så meget til de dominerendes fordel, at det er svært at forestille sig, at den overordnede tendens er forkert. Det er den altdominerende holdning, at mange samfundsgrupper og organisationer påvirker de politiske processer, og at alle voksne danskere har samme indflydelse gennem valgretten (den demokratiske magtopfattelse). Tilsvarende er de såkaldte kritiske holdninger, den elitistiske og marxistiske gået kraftigt tilbage. Det er uvist, hvorfor et udsagn om, at "Det til syvende og sidst er storkapitalen, der bestemmer" betegnes marxistisk, og hvorfor der er interesse i at måle denne vulgære udgave af et partikommunistisk standpunkt.

Palle Svensson argumenterer overbevisende for, at magtopfattelserne påvirkes af ændringerne i den politiske og samfundsmæssige kontekst (murens fald, neoliberale strømninger, pres på velfærdsstaten og individualisering), og at ændringerne i holdningen og forståelsen af magten sker i alle dele af samfundet.

Undersøgelsen viser, at talen om, at den danske befolkning mener dette eller hint eller har en bestemt fælles magtopfattelse, er forvrøvlet: "jo nærmere mennesker er placeret samfundets magtpositioner – politisk, økonomisk, uddannelsesmæssigt – desto mere opfatter de magten som spredt og demokratisk funderet ... forestillinger om magten synes i høj grad bestemt af menneskers samfundsmæssige placering" (p. 31). Ikke alene er denne konstatering i sig selv interessant, men den er også vigtig i forbindelse med den anden del af undersøgelsen, holdningen til demokratiet. Igen følger en række lukkede spørgsmål af den teoretiske oversigt over demokratiforskningen, og igen kunne man diskutere spørgsmålenes formulering og indhold, ja den klare fremstilling af undersøgelsen er eksemplarisk til en

diskussion af de store metodeproblemer i surveyundersøgelserne, for eksempel om forandringer i institutionelle forhold, politiske og økonomiske konjunkturer giver to forskellige respondentfortolkninger af samme spørgsmål?

Men det lykkes også Svensson at overbevise om, at sådanne undersøgelser kan fremlægge begrundede teser om vigtige og komplicerede politiske holdninger. I både 1979 og 2002 dominerer den liberale og klassiske demokratiopfattelse, almindelig valgret, folkesuveræniteten og ytringsfrihed, og disse tre holdninger er styrket. Et af de centrale udsagn, respondenterne stilles over for, lyder: "At alle har lige muligheder". En stærkt stigende del af svarene forbinder dette, som Svensson bruger som en indikator på en social opfattelse af demokratiet, med forestillingen om demokrati, og via forskellige beregninger, der nok er en diskussion værd, vises det, at denne sammenkædning mellem de klassiske og den sociale formulering af demokratiet er blevet "den mest fremherskende demokratiopfattelse". Det gælder ifølge undersøgelsen i alle grupperinger i samfundet, at "Det liberale demokrati ... kombineres i stigende omfang med mere vidtgående demokratiopfattelser i retning af socialt demokrati" (s. 51). Denne entydige konklusion konfronterer Svensson desværre ikke med den populære individualiseringstese, som er en del af hans udgangspunkt, eller andre undersøgelser af danskernes værdier og holdninger, ligesom han ikke giver megen plads til diskussion af den omfattende fortolkning af et enkelt udsagn.

Endelig viser undersøgelsen, at opfattelserne af de to problemfelter, demokrati og magt, er "forholdsvis uafhængige af hinanden." Opfattelserne af demokratiet er mere stabile end magtopfattelserne, der påvirkes mere af "tidsånden". Forfatteren ser en sammenfletning af velfærdsstatens lighedsforestillinger og de mere traditionelle demokratiforestillinger til nye grundlæggende værdier, som kun ændres langsomt. Det bliver ved antydningerne, og heller ikke modsætningerne mellem magtforestillingen og lighedsforestillingerne uddybes. Dette skrift antyder, hvor spændende og vedkommende det kan gøres. En snes siders kritiske realkommentarer til andre danske politiske holdningsundersøgelser havde rundet skriftet ordentligt af, og endnu en halv snes siders diskussion af mulighederne for at inddrage de andre magtopfattelser, som Frølund Thomsen og mange andre diskuterer, i nye surveyundersøgelser, havde gjort skriftet rigtig godt.

Nils Bredsdorff
Roskilde Universitetsbibliotek

Mark Bevir & Frank Trentmann (eds.), *Markets in Historical Contexts. Ideas and Politics in the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, 257 s., £ 45.00.

Det er et solidt politisk-idéhistorisk arbejde, Mark Bevir og Frank Trentmann har sammensat i denne antologi. Den drivende pointe er at vise, hvordan markedsideer er udviklet og bliver artikuleret under forskellige konkrete historisk-politiske betingelser, institutionelle forhold og praksisser og derfor ikke blot kan reduceres til

én abstrakt markedsmodel, som vi har for vane at gøre, når vi i daglig tale refererer til markedet. Der er i den forstand både lagt op til historiske studier af markeder og markedstanker og til at rejse spørgsmål om de mulige styringsformer, vi står over for i dag, som de historiske studier kan bidrage til at kaste lys over. Det illustreres med antologiens elleve artikler og deres forskellige eksempler på markedsideernes historisk-politiske kontekster, som tidsmæssigt spænder fra de agrare markeder i midten af det 18. århundrede til vor tids digitale globale kapitalmarkeder med punktnedslag i markedstænkning i England, Frankrig, Tyskland, USA, Japan og Indien inden for forskellige områder og til forskellige tider.

I Bevir og Trentmanns indledningsartikel, som bærer bogens titel, bliver antologiens hovedargument og teoretiske referenceramme præsenteret. Først henvises der til den "nye politiske økonomi" som anledning til at problematisere de markeds- og rationalitetsantagelser, som gøres inden for neo-klassisk økonomi og public choice-teori. Læren herfra er, at markedstransaktioner bliver skabt og forandret under forskellige autoritetsforhold af politisk, social eller kulturel karakter, og at det er disses styringslogikker, der forbinder og regulerer forskellige aktører og organisationer i deres interaktioner. Markeder er ikke spontant skabte naturlige ordner af frie individer, der udveksler varer og værdier med hinanden, men er indlejret i forskellige autoritetsforhold og styringslogikker. I overensstemmelse hermed er det bogens sigte at analysere samspil mellem stat, marked og civilsamfund snarere end at fastholde en skarp modsætning mellem stat og marked som to adskilte sfærer. Med det sigte er fokus de involverede sociale grupper og aktører, deres forestillinger og horisonter, som ifølge redaktørerne udgør mulighedsbetingelserne for markedstankernes indlejring og udvikling.

Det fører over i redaktørernes primære teoretiske reference: governance-litteraturen inden for forskellige grene af samfundsvidenskab og humaniora, mere præcist kulturhistorie, institutionalisme, post-strukturalisme og demokratiteori. Det understreger Bevir og Trentmanns tværdisciplinære anliggende med henvisning til ét bestemt analytisk styringsperspektiv, som kommer til udtryk i governance-begrebet i form af netværk som en social koordineringsform, der danner et alternativ til både stat og marked med sit fokus på civilsamfundets aktører og styringslogikker i samspil med stat og marked. Ydermere skal governance forstås fortolkningsvidenskabeligt med fokus på de meninger og kulturer, der kommer til udtryk i konkrete, politisk-historiske handlinger, praksisser og koordinationsmønstre, og som de respektive aktører finder af betydning. Det sidste åbner mulighed for implicerede fortolkningskonflikter og følgelig forandring af givne styringsformer. Helt specifikt i forhold til bogens overordnede interesse for markeder og markedstanker taler Bevir og Trentmann om økonomisk governance, samtidig med at de lægger et bredere disciplinært perspektiv over governance-diskussionerne, som de udspiller sig inden for den politiske videnskab i disse år, end de herskende. På den ene side er det sidste et klart bidrag til disse diskussioner, som uden tvivl er en stor gevinst. På den anden side er det spørgsmålet, om anvendelsen af governance-begrebet som overordnet perspektiv ikke bliver en anelse søgt og kommer til at skabe støj set i forhold til de vigtige indsigter, de efterfølgende konkrete politisk-idéhistoriske studier bibringer.

I sin artikel, "Improving justice" argumenterer James Livesey for, at transformationen fra en feudalt organiseret til en markedsbaseret landbrugsproduktion ikke skal forstås ud fra en abstrakt markedsmodels rationalitetsantagelser og form for samhandel, men snarere, at markedsudviklingen af landbrugsproduktionen i midten af det 18. århundredes Europa skal ses inden for rammerne af de landboselskaber, der opstod med bøndernes ønske om uafhængighed, og især de læreprocesser, der fandt sted i landboselskaberne, samt produktionen af viden i landboselskabernes agrarvidenskabelige institutioner. På den måde udgjorde landboselskaberne i midten af det 18. århundrede de institutionelle rammer for udviklingen af nogle særlige sociale normer og en særlig fornuftsform, der gjorde markedsudviklingen mulig specifikt i forhold til landbrugsproduktionen.

I Richard Whatmores artikel, "The politics of political economy in France" er omdrejningspunktet Jean-Baptiste Sajs opfattelse af politisk økonomi set i forhold til forskydningerne i betydningen af politisk økonomi fra det 17. århundredes statsræson over Rousseau og fysiokraterne til de skiftende ønsker under Den Franske Revolution om en stabil forfatning eller en homogen politisk kultur. I det lys skal Say ikke blot ses som fortæller for en simpel *laissez-faire*-opfattelse af politisk økonomi à la fysiokraterne, således som Benjamin Constant påstår, men snarere som en politisk tænkner, der med den politiske økonomi som perspektiv og ikke blot politisk filosofi i abstrakt og principiel forstand, forsvarer en demokratisk republikanisme, hvor folket er de centrale politiske aktører for lovgivning og økonomisk regulering, og økonomisk samhandel er det rette middel til at lære politisk selvstyre, skabe lighed og demokratisere samfundet med. Det markerer forskellen til Rousseau og Constants moderne republikanisme, der frygter folket såvel som de frie markeds kræfter.

I forlængelse af markeds kritikken i kølvandet på Den Franske Revolution viser Heinz-Gerhard Haupt i sin artikel "Guild theory and guild organization in France and Germany", hvordan fransk såvel som tysk liberal politisk tænkning i anden halvdel af det 19. århundrede på paradoksal vis forsøgte at bringe laugsystemet i spil igen for at dæmme op for markedets frie kræfter med henblik på at skabe social sammenhæng under frie og lige betingelser. I den forstand udgjorde genoplivelsen og gentænkningen af laugsystemet et centralt civilt korrektiv og bindeled mellem stat og marked, hvor udgangspunktet er borgernes mulighed for politisk selvstyre i det almindelige samfundsliv forskelligt fra staten, samtidig med at staten bliver set i forlængelse heraf. Det er den mulighed, der ses for at undgå de negative konsekvenser af markedet såsom et polariseret samfund, sociale uligheder og konflikter, moralsk forfald etc. Haupt's primære talsmænd for disse synspunkter er Otto von Gierke og Emile Durkheim deres forskelligheder til trods.

I antologiens sidste artikel "The locational and institutional embeddedness of electronic markets" argumenterer Saskia Sassen yderst stringent for, at de digitale globale kapitalmarkeder er indlejret dels i netværk omkring globale finansielle centre, dels i et regulativt og normativt samspil med nationalstater, til trods for at det digitale globale kapitalmarked er det marked, der tydeligst nærmer sig og således repræsenterer idealtypen om et åbent og frit marked for udbud og efterspørg-

sel med fuld information, upersonlig styring via markeds kræfter og uden hindringer og interventioner af statslig og virksomhedsorienteret karakter. Som følge af markedernes indlejring er det Sassens budskab, at der stadig er mulighed for, at nationalstatslige regeringer kan have indflydelse på styringen af den globale økonomi, selv om den har antaget en anden karakter, og der er et større spektrum af åbenlyse og skjulte med- og modspillere. Det er denne forandrede karakter, man analytisk og politisk skal have blik for som forudsætning for at kunne manøvrere i den globale økonomi.

De få omtalte artikler skulle gerne give et indtryk af, at antologiens grundige detailstudier underbygger den overordnede pointe, at markeder og markedstanker er indlejret i konkrete politiske, sociale eller kulturelle kontekster, hvor samspil på tværs af den ideologisk bestemte modsætning mellem stat og marked spiller en central rolle. Det er imidlertid mere tvivlsomt, om governance-begrebet har en selvstændig analytisk udsagnskraft i de enkelte studier. Ikke desto mindre giver det på mange måder mening at bringe begrebet i spil som en abstraherende efterrationalisering over de mange, meget forskelligartede fænomener og eksempler, der bliver analyseret i antologiens yderst læseværdige artikler. For samlet set er der tale om solide forskningsarbejder, der på tværs af discipliner bidrager til en nutidig problemstilling om økonomisk governance ved hjælp af lærestykker fra den politiske idéhistorie.

Anders Berg-Sørensen
Institut for Samfundsvidenskab
Københavns Universitet

Carsten Greve, *Offentlig ledelse – Teorier og temaer i et politologisk perspektiv*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003, 244 s., kr. 325,00.

DJØF forlaget har udgivet en god og nyttig bog, som ifølge forordet primært er skrevet til undervisningsbrug på universiteter og handelshøjskoler samt til efter- og videreuddannelse. For en anmelder, der har snuset til efterkrigstidens danske og ofte ret letbenede managementlitteratur, skaber det umiddelbart reflektorisk uro at tage hul på en bog, der i titelen rummer begrebet "ledelse". Der er dog både indsigtfuld og afbalanceret tyngde i denne bog, som mange vil kunne få nytte af.

Bogen falder i tre dele, først en teoridel og dernæst det, Greve kalder en temadel, dvs. en illustration og diskussion af udvalgte udviklinger, udfordringer og løsningsforslag, der er kommet på dagsordenen ikke bare i Danmark, men også internationalt. Endelig følger i essayistisk form to fremtidsscenerier med ret markante forfatterpræferencer og dermed en næsten eksemplarisk efterlevelse af Webers opfordring til åben fremlæggelse af forfatterens værdipræmisses.

Som det indirekte fremgår af undertitlen, udelukker bogen teorier, der negliger den offentlige sektors egenart, og nærmere bestemt er udgangspunktet offentlig forvaltningsteori. For Danmarks vedkommende forvaltningslitteratur siden 1960, dvs. fra Poul Meyers ansættelse som professor i Århus. Lidt mere ydmygt

og nok så præcist drejer den danske præsentation sig om danske forskeres anvendelse af udenlandske inspirationskilder. Og efter min bedste overbevisning leverer Greve en både loyal og dækkende oversigt over, hvad der har været både inspirationskilderne for og omdrejningspunkterne i dansk forvaltningsforskning.

Herefter tages der hul på den optik, der er bogens røde tråd, nemlig New Public Management-begrebet og den teoretiske udvikling, det har gennemgået. Ved lanceringen omkring 1990 indebar det, at den offentlige sektor havde bevæget sig bort fra en klassisk politisk-administrativ styring mod anvendelsen af markedsmekanismer, men siden er det blevet et varemærke for såvel markedsadvokater som forfattere, der fokuserer på dialog og forhandling. Bogen præsenterer først og fremmest udviklingen mod etableringen af et netværkssamfund, hvor ledelsesopgaven anskues som behovet for at agere effektivt i samspillet mellem offentlige, private og "grå" enheder. Også i denne sammenhæng er den dog loyal over for andre synsvinkler.

Afbalanceringen præger også den tematiske del af bogen, der for mig bød på den mest interessante læsning. Her redegøres for både danske og udenlandske reformer og aktuelle diskussionstemaer og erfaringer, der præsenteres fint og redeligt. Det gælder resultatbaseret ledelse, konkurrence, borgerindflydelse, globalisering og digitalisering. Det gælder også den konkluderende diskussion af det krav om innovativ ledelse, der er drysset ned over siderne i bogen. Afslutningsvis problematiseres innovationsbegrebet ved en påpejning af, at innovative bestræbelser selvsagt bør respektere den demokratiske sammenhæng, som ledere er indlejret i. Sagt på en lidt anden måde har de ikke formelt retten til at diktere hvilken retning, samfundet skal bevæge sig mod, og de bør heller ikke have det.

Så sympatisk som denne afsluttende diskussion end er ud fra et demokrati-teoretisk udgangspunkt, rummer bogen efter min mening ikke desto mindre en undladelsessynd, når det drejer sig om præsentationen af innovationsbegrebet. Indledningsvis præsenteres den innovative leder som et must, en modsætning til den loyale og ordreparerende leder. Taget på ordet, går den vist ikke. Den offentlige leder, der dropper loyalitet til fordel for innovation, får problemer i den tunge ende af skalaen, og eksemplerne er talrige. På baggrund af bogen iøvrigt tror jeg heller ikke, at modstillingen er andet og mere end en appetitvækker. Læser man den som en beskrivelse af en relativ vægtning, giver den god mening. Men selv om der ikke er tvivl om, at innovation er kommet på dagsordenen, er spørgsmålet hvorfor? Er fornyelse et karrierekrav? Eller er der tale om en rent normativ betragtning? Og i tilslutning hertil: Hvad skal ændres og fornys? Er det lederens beslutninger og den offentlige sektors produkter? Er det adfærden og produktionsmetoden? Eller er det blot præsentationen, dvs. symbolerne og PR snakken, som slår igennem? Kunne det tænkes, at nogle lederes og organisationers henvisning til, at de er inde i en omstillings- og fornyelsesproces snarest er parader og afværge-mekanismer over for krav fra omgivelserne? I en vis forstand kan det hævdes, at temadelen netop kommer ind på disse spørgsmål ved præsentationen af nye udfordringer i en offentlig sektor under forandring. Men i hvilken udstrækning, der faktisk ledes på en ny måde, henstår i det uvisse. Jeg tror ganske vist, det vil blive svært for ikke at sige umuligt at svare bare nogenlunde fyldestgørende på disse

spørgsmål, men da Greve selv tillægger innovationsbegrebet så stor vægt, burde det have været diskuteret lidt mere indgående.

Bogen er i det væsentlige velstruktureret, men kunne dog afpudses i detaljen. Som det også fremgår af forordet, er en del af kapitlerne skrevet løsrevet, dels som oplæg til kollegiale møder, dels som artikler og dels som forelæsningsmanuskripter. Om det nu er af den grund eller af andre årsager skal være usagt, men der er for mig at se alt for mange gentagelser og overlapninger i teoridelen, hvis man læser den i et flow. Ingen trofast læser vil herefter være i tvivl om, at Christopher Hood udgav en artikel om New Public Management i 1991. Lad det være hvad det vil, men også iøvrigt gentages mange af redegørelserne for New Public Management. Det er dog ikke tilfældet i bogens anden tematiske del, og hvis man følger Greves egen anbejling af at benytte bogen sammen med originallitteraturen og i øvrigt benytter bogens kapitler selektivt, vil man som underviser stå godt rustet.

Afslutningsvis følger to morsomme, og ligesom resten af bogen, velskrevne fremtidsscenarier. Det første er en fremskrivning af den dagligdag, der kunne følge af et ekstremt kontrol- og målesamfund. Og det burde være pligtlæsning i Finansministeriet. Det andet er en vision om et både fleksibelt samfund og en dagligdag præget af dialog og forhandling. Som jeg læser dem, bekender Greve kulør. Han har forbehold over for altomfattende måling og kontrol. Det betyder dog ikke, at hans præsentation af andres synspunkter er suspekt. Personligt kunne jeg godt have ønsket mig et tredje scenarie, der lige så ironiserende som det første scenarie havde portrætteret den offentlige sektor og danskernes dagligdag som et kaos af evindelige og frustrerende møder. I givet fald burde det så være pligtlæsning for netværksapologeter.

Bogen rummer som nævnt en del gentagelser i den indledende del. Og innovationsbegrebet kunne have fortjent en lidt mere indgående kritisk ekskurs. Ikke desto mindre er det en god lærebog. Carsten Greve kan sit stof, og der er meget at hente ikke bare for studenter og DJØF-kursister. Mange VIP'er vil formentlig også kunne få glæde af den.

Finn Bruun
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Modtagne bøger

- Aage, Hans, *Karl Marx*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.
- Albæk, Erik, *Ekspertes kan være gode nok, men... Om fagkundskabens politiske vilkår i dansk demokrati*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Andersen, Johannes, *Den politiske blender. En moderne lære om politik og demokrati*, Højbjerg: Hovedland, 2004.
- Bogason, Peter & Gunnar Gjelstrup, *Magtproblematikken i to små kommuner*, Århus: Magtudredningen, 2004.
- Den jyske historiker*, "Mellem religion og oplysning. Sekularisering af 1700-tallets politiske og kulturelle univers", nr. 105, september 2004.
- Den jyske historiker*, "Japan i verden", nr. 106-107, december 2004.
- Diken, Bülent & Carsten Bagge Laustsen, *I terrorens skygge*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, 2004.
- Estrup, Hector, Jesper Jespersen & Peter Nielsen, *Den økonomiske teoris historie – en introduktion*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.
- Freeman, Alan & Boris Kagarlitsky (eds.), *The politics of empire. Globalisation in Crisis*, London: Pluto Press, 2004.
- Hastrup, Kirsten, *Det fleksible fællesskab*, Univers, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Internasjonal Politikk*, Nr. 1-4, 2004, 62. årgang, Norsk Udenrikspolitisk Institut.
- Journal of Peace research*, Volume 41, Number 6, November 2004
- Jørgensen, Torben Beck & Karsten Vrangbæk, *Det offentlige styringsunivers. Fra government til governance?* Århus: Magtudredningen, 2004.
- Klausen, Kurt Klaudi, *Strategisk ledelse. De mange arenaer*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2004.
- Knudsen, Jytte Merete & Per Henriksen (red.), *Samfundsfagsdidaktik*, København: Columbus, 2004.
- Koch, Henning & Anne Lise Kjær (red.), *Europæisk retskultur – på dansk*, København: Forlaget Thomsen, 2005.
- Larsen, Christian Albrekt & Jørgen Goul Andersen, *Magten på borgen. En analyse af beslutningsprocesser i større politiske reformer*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Martin, Cathie Jo, *Aktivisering af arbejdsgivere. Erhvervslivet og socialpolitik i Danmark og Storbritannien*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Munk, Martin D. & Jakob B. Lind, *Idrættens kulturelle pol. En analyse af idrætsfeltets anatomi belyst ved Pierre Bourdieus metode*, København: Museum Tusulanums Forlag, 2004.
- Nedergaard, Peter, *EU Leksikon*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.

- Pedersen, Torben, *Dansk erhvervslivs placering i globaliseringen*, Århus: Magtudredningen, 2004.
- Pluk, Institut for Grænseregionsforskning, Syddansk Universitet, september 2004.
- Poddar, Prem, *Postkolonial kontra-modernitet*, Århus: Forlaget Modtryk.
- Skogmar, Gunnar, *The United States and the Nuclear Dimension of European Integration*, London: Palgrave Macmillan, 2004.
- Slagmark, Tidsskrift for idéhistorie, Kosmopolis, efterår 2004, nr. 41.
- Statsvetenskaplig Tidskrift, årgang 106, 2003/04, volume 1-2, Lund.
- Sørensen, Peter Birch, *Monetary Union in Europe, Historical Perspectives and Prospects for the Future, Essays in Honour of Niels Thygesen*, København: DJØF Publishing, 2004.
- Thomsen, Jens Peter Frølund, *Magt. En introduktion*, København: Hans Reitzels Forlag, 2005.
- Turner, Jonathan H., *Ansigt til ansigt – mod en sociologisk teori om interpersonel adfærd*, Århus: Systime Academic, 2004.
- Udenrigs, nr. 3-4, 2004.

Abstracts

Mette Skak

The Historical Turn

Political science, not least the discipline international relations (IR), draws heavily on historical research. Among the more recent contributions to IR are several "world histories" – analyses of how the interaction between the political systems has developed throughout history. The English school is strongly represented within this historical turn, but also neorealism is making its mark. As a new trend within IR, the historical turn is more fruitful than the much oversold linguistic turn.

Gorm Harste

The Formation of the European State

The state is a system whose success was not preordained. In order to grasp what was special about the state's entry on the stage of world history, it is fruitful to develop Luhmann's systems theory with conceptual history methods and historic sociology. The alternative to the state was the medieval network society, which succumbed in connection with the military revolutions of that time. This functional origin formed the state as a rationalistic, super-organized military state, which had a principle of imitating other states – especially in military terms – in order to preserve a political, territorial and financial autonomy.

Nikolaj Petersen

Denmark as an International Actor 705-2005. An Essay

Up through history, Denmark has been a constant, but very diverse actor on the European scene, which reflects the highly varied latitude that Denmark has enjoyed. The Danish Vikings expanded to the West, whereas the medieval Danish kings looked East and North. Sweden's rise to a dominant Baltic power around 1600 forced Denmark into the role of an only medium-sized power, which with some success practiced neutrality in the 1700s. As a result of the Napoleonic wars, Denmark had to cede Norway to Sweden, and the defeat in the Schleswig wars turned Denmark into a small state, which put its mark on Danish security policy in the 20th century. Despite its existential crises, the most striking thing about Denmark is its unbroken 1300-year presence as an international actor.

Simon Viereck

The Rise and Fall of the Ottoman Empire

The Ottoman Empire (approx. 1300-1923) is a fascinating, but overlooked actor in Europe's history and international politics. Its dynamic was a complex mesh of interactions between internal developments, including a dynamic development in legitimacy, and international changes, which alternately turned the empire into a hegemonic menace and a convenient partner in anti-hegemonic ploys against other actors. But progress outran the Ottoman Empire.

Anne Binderkrantz

Organizations and Influence: How Interest Organizations Seek Influence on Public Policy

Danish literature on the interest organizations' influence on public policy has primarily focused on the organizations' direct participation in political decision making processes. However, organizations also apply for indirect strategies, where mobilization of members and using the media play important roles. The article reviews the literature that is relevant for understanding the different strategies employed by organizations. The literature comes from different research traditions with rather limited mutual inspiration, but by basing the analysis on the organizations' strategies for influence, it is possible to combine the insights from the various research traditions.

Om forfatterne

Mette Skak, ph.d., lektor i freds- og konfliktforskning ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, og cand.phil. i russisk fra Slavisk Institut, Aarhus Universitet. Forsker i Ruslands udenrigs- og sikkerhedspolitik samt det mere historisk betonedede emne "Fupnedlæggelsen af Komintern i 1943 og sovjetiseringen af Østeuropa og Nordkorea" (gæsteforsker på Stanford University, forårssemestret 2004 af samme grund). Har blandt andet skrevet bogen *From Empire to Anarchy. Postcommunist Foreign Policy and International Relations*, London: Hurst & Co., 1996. E-mail: msk@ps.au.dk

Gorm Harste, lektor i politisk sociologi ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Uddannet i statskundskab, filosofi og europæiske studier. Tidligere ansættelser som adjunkt ved Aalborg Universitet og senior research fellow ved Humanistisk Forskningscenter Odense. Forskningsområder: Politisk teori i europæisk statsdannelse; historisk sociologi; klassisk og moderne sociologisk teori; systemanalyse og diskursetik. E-mail: gorm@ps.au.dk

Nikolaj Petersen, professor i international politik og organisation ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet 1985-2005. Har skrevet bøger og artikler inden for opinionsforskning, udenrigspolitikteori, alliance- og integrationsteori, grønlandsk sikkerhedspolitik samt dansk og nordisk udenrigspolitik, senest bind 6 i *Dansk Udenrigspolitik Historie, Europæisk og globalt engagement 1973-2003* (2004). Medlem af formandskabet for Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg, SNU, 1986-1995; næstformand for Dansk Udenrigspolitisk Institut 1983-2003. E-mail: nikolajp@oncable.dk.

Simon Viereck, stud.scient.pol., Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. I forårssemesteret 2005 på praktikophold i Canberra, Australien. Faglige interesser inkluderer religion som faktor i internationale relationer samt udvikling i den tredje verden i teori og praksis, specielt kvinders rolle i udviklingspraksis. E-mail: viere@tiscali.dk.

Anne Binderkrantz, cand.scient.pol., ph.d.-stipendiat ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Arbejder på et projekt om danske interesseorganisationers indflydelsesstrategier, der forventes afsluttet sommeren 2005. Har om samme emne blandt andet skrevet artiklen "Strategies of Influence: How Interest Organizations React to Changes in Parliamentary Influence and Activity", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 26, No. 4, pp. 287-306, 2003. E-mail: asb@ps.au.dk.

37. årgang indeholder følgende temaer og aktuelle enkeltartikler samt anmeldelser

Verdenshistorien og international politik

Mette Skak: Den historiske drejning

Gorm Harste: Den europæiske stats dannelse

Nikolaj Petersen: Danmark som international aktør 705-2005. Et essay

Simon Viereck: Osmannerrigets storhed og fald

Anne Binderkrantz: Organisationerne og indflydelsen: Hvordan interesseorganisationer søger indflydelse på offentlig politik

Thomas Olesen: Tillys mekanismer: at *forklare* politiske processer

Artikler uden fælles tema

"Frie artikler" er et begreb, der i modsætning til temanumrene angiver, at der her er tale om en samling af artikler, der netop ikke er bundet sammen af et fælles tema. Artiklerne repræsenterer således de emner, der netop nu udgør grobunden, iderigdommen og fantasien i dansk statskundskab. Redaktionen er altid interesseret i artikelforslag, der som i dette nummer publiceres samlet, eller som "fri artikel" i et af temanumrene. Det er redaktionens hensigt at øge antallet af "frie artikler" og dermed i højere grad lade forskermiljøets eget vækstpotentiale definere tidsskriftets indhold. Vi ser også gerne artikelforslag fra de andre nordiske lande. Produktionstiden fra indsendelse af manuskript vil inklusiv anonym bedømmelse af to referees typisk være omkring syv måneder. Manuskripter må ikke fylde over 7500 ord inklusive noter og litteraturliste og skrives efter retningslinjerne i *Politicas* skrivevejledning (www.ps.au.dk/politica).

Værdier i samfundsvidenskabelig forskning

Spørgsmålet om, hvilken rolle værdier bør spille i samfundsvidenskabelig forskning, har været afgørende for dansk statskundskabs selvforståelse, ikke mindst på Institut for Statskundskab i Århus. Det var emnet for en konference, der blev afholdt den 27.-28. maj 2004 på Institut for Statskundskab som led i festligholdelsen af universitetets 75-års jubilæum i 2003. Artiklerne samler op på de klassiske grundpositioner og diskuterer en række nye perspektiver, der på hver deres måde sætter spørgsmålstegn ved det gamle skel mellem er og bør, beskrivelse og vurdering.

Konflikt og samarbejde i dansk politik

Dansk partipolitik kan anskues ud fra to vinkler. For det første samarbejder de politiske partier om lovgivningen. Dette samarbejdende element er helt afgørende for, at der kan træffes politiske beslutninger i et system med mindretalsregeringer. For det andet er de politiske partier konkurrenter om vælgernes gunst. Dette er et væsentligt aspekt af den politiske dagligdag, og der er meget, der tyder på, at denne konkurrence er blevet intensiveret. Artiklerne fokuserer ud fra forskellige tilgange på, hvordan det danske politiske system sikrer, at de politiske partier samtidig kan være politiske konkurrenter og samarbejdspartnere om lovgivning.

Abonnementspriser for 37. årgang:

Studenterabonnement	210,00 kr.
Normalabonnement	295,00 kr.
Institutionsabonnement	395,00 kr.
Enkeltnummer	100,00 kr.

Bestilling af abonnement eller enkeltnumre:

Indbetal beløbet på girokonto 5 04 51 93

Tidsskriftet *Politica*

c/o Institut for Statskundskab

Bartholins Allé

8000 Århus C

eller pr. e-mail: Politica@ps.au.dk; telefon: 8942 1253

Efter bestilling kommer tidsskriftet automatisk med posten.

Husk tydelig afsenderadresse.

36. årgang af *politica* kan stadig fås:

Retliggørelse af politik

Jørgen Dalberg-Larsen: Forholdet mellem ret og politik i retsstaten og velfærdsstaten

Helle Porsdam: Den konstitutionelle vending i Danmark og Europa og dens amerikanske rødder

Gorm Toftegaard Nielsen: Menneskerettighederne – politik i juridisk forklædning?

Jens Vedsted-Hansen: Menneskerettigheder som politiseret ret eller retliggjort politik?

Karin Hilmer Pedersen: Europæisering – et retligt perspektiv på EU's østudvidelse

Anders Branth Pedersen: Først den ene vej og så den anden vej: de politiske beslutningsprocesser vedrørende udretning og genslyngning af Skjern Å

Bernhard Hansen: Plebejer- og netværkspartier – nyere empirisk forskning i politiske partier

I netværkenes spind

Lotte Jensen og Eva Sørensen: Netværk – fra vilkår til værktøj for styring og demokrati

Jacob Torfing: Diskursive forhandlingsnetværk i aktiveringspolitikken

Signy Irene Vabo, Gro Sandkjær Hanssen og Jan Erling Klausen: Demokrati og deltagelse i urbane policynettverk – erfaringer fra Norge

Esben Bergmann Schjødt og Gert Tinggaard Svendsen: Institutionel økonomi og social kapital teori: et integreret perspektiv på økonomisk vækst

Artikler uden fælles tema

Thomas Palner: Generation X: rids af en ny politisk kultur

Ulrik Pram Gad: Grønlands identitet: sprog, demokrati, velfærd og selvstændighed

Søren Hartmann Hede: Velfærdsstatsregimer og arbejdsmarkedspolitik – grupperer velfærdsstaterne sig som forventet?

Rune Slothuus: Politisk smag som klassemærke: en Bourdieu-approach til studiet af politiske holdninger

Jørgen Elklit: Er der virkelig ingen argumenter for at ændre det kommunale valgsystem?

Magtudredningen

Erik Damgaard: Folketing og folkestyre

Anker Brink Lund: Mediernes magt – og magten over mediernes

Jørgen Goul Andersen: For meget tilskuerdemokrati, men hvad kan der gøres?

Peter Munk Christiansen og Asbjørn Sonne Nørgaard: Konsensusdemokrati og interesseorganisationer

Thomas Pallesen: En vellykket kommunalreform og hva' så?

Jens Blom-Hansen og Jørgen Grønnegård Christensen: EU og Danmark

Simon Calmar Andersen: Hvorfor bliver man ved med at evaluere folkeskolen?

Nils Bredsdorff: Det tålmodige demokrati: de nordiske magtudredninger

Politicas ph.d.-serie

Jens Bejer Damgaard, *Styring og effektivitet: Organisering af dansk børnepasning*, 1998, kr. 125,00.

Iben Nathan, *When Poor People Participate. A Case Study of a Local Government Election in a Locality of Rural Bangladesh*, 1998, kr. 125,00.

Aksel Vladimir Carlsen, *Socialdemokratismens muligheder og begrænsninger i det postsovjetiske Rusland*, 1999, kr. 125,00.

Hanne Marlene Dahl, *Fra kitler til eget tøj - Diskurser om professionalisme, omsorg og køn*, 2000, kr. 125,00.

Lars Johannsen, *The Constitution and Democracy: The Choice and Consequence of the Constitution in Post-Communist Countries*, 2000, kr. 125,00.

Mette Kjær, *The Politics of Civil Service Reform: A Comparative Analysis of Uganda and Tanzania in the 1990s*, 2001, kr. 125,00.

Bernhard Hansen, *Party Activism in Denmark. A Micro Level Approach to a Cross-Sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, 2002, kr. 125,00.

Vibeke Lehman Nielsen, *Dialogens pris. Uformelle spilleregler, ressourcensymmetri og forskelsbehandling i offentligt tilsyn*, 2002, kr. 125,00.

Asbjørn Skjæveland, *Government Formation in Denmark 1953-1998*, 2003, kr. 125,00.

Kristian Høyer Toft, *International Justice and Justificatory Models*, 2003, kr. 125,00.

Søren Serritzlew, *Offentlig budgetlægning i et institutionelt perspektiv*, 2004, kr. 75,00.

William Leslie Mitchell, *Instrumental Friend or Foe? Constructivist Activism in Security Policy Means Analysis*, 2004, kr. 125,00.

Rikke Skou Jensen, *Ledelse og medindflydelse. En analyse af ledelsesadfærd og institutionaliseret samarbejde på offentlige og private arbejdspladser*, 2004, kr. 125,00.

